

ТЕОРІЯ БІХЕВІОРИЗМУ ТА ПРОБЛЕМА МАНІПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ

У людини є корінні потреби, які обумовлені специфікою її існування у світі, і забезпечують її психічне здоров'я. Це потреби у прилученні та єднанні (через творчу працю, продуктивну любов та розумне досягнення світу), потреби у подоланні власної обмеженості, почутті укоріненості, у відчутті totoжності, у системі орієнтування. З початку індустріальної ери вірилося, що всі матеріальні та духовні потреби будуть задоволені, і людина стане господарем свого життя. Проте ця віра виявилася ілюзорною. Із суб'єкта діяльності людина чим далі, тим більше перетворювалася на об'єкт маніпулювання, а її життя ставало предметом соціального інжинірингу. Сьогодні все – праця, потреби та вільний час людини перебуває під інституційним впливом і контролем реклами, ідеології, політики, економіки і всього того, що американський теоретик необіхевіоризму Беррес Скіннер називав «позитивним стимулюванням». Не випадково, що саме теорія біхевіоризму набула особливої популярності з 20-х років XX ст. в західному світі, в якому питання деперсоналізації людини та її відчуження загострилися й набули нових вимірів. В цій психологічній теорії вперше предмет дослідження був перенесений із суб'єктивного світу людини на об'єктивно фіксовані характеристики її поведінки, викликані зовнішніми впливами. Людина в концепції біхевіоризму розуміється, насамперед, як істота, що реагує та навчається, й тому вона запрограмована на ті або інші реакції, дії, поведінку. Вважалось, що завдяки маніпуляціям зовнішніми стимулами можна формувати в людині різні риси поведінки. Отже, поведінка сама по собі, а не людина, яка поводить себе в той чи інший спосіб, стала предметом їхнього аналізу.

Вочевидь, теорія біхевіоризму пропонує психічно редукований утилітарно-позитивістський погляд на людину: суб'єктивне життя, розумові, почуттєві стани, емоційно-ціннісні мотиви та наміри людини заперечувалися як необ'єктивні й такі, що складно підлягають науковому аналізу. І, навпаки, стверджувалося, що самою могутньою детермінантою людської поведінки є власна користь: оскільки людина формує свій досвід в залежності від приємних чи неприємних його наслідків (зовнішніх впливів чи стимулів). Отже справа в тому, щоб через визначені стимули навчитися управляти або програмувати необхідну поведінку.

З позиції гуманістичних теорій, психологія необіхевіоризму – це наука маніпулювання поведінкою та свідомістю людей. Як така, вона руйнує індивідуальність людини й виключає відповідальність останньої в соціальному житті, привчає людину до конформістського та залежного, знеособленого існування. Нехтування чи відволікання від суб'єктивних станів людини – її власних почуттів, пристрастей, потреб – призводить до тяжких психічних розладів, до нездоров'я людини. А побудувати «здорове» суспільство за допомоги «нездорової» людини виявляється сумнівною справою.

Науковий керівник – Шоріна Т. Г., канд. філос. наук